

Zekeriya Tâmir'in er-Ra'd Adlı Eserinin Türkçe Çevirisinin Gideon Toury'nin Erek Odaklı Kuramı Işığında İncelenmesi

ÖĞR. GÖR. DR. ŞEHİDE CENGİZ ARSLAN*

Öz

Çeviri yalnızca bir dildeki metnin başka bir dilde yeniden ifadesi değildir; pek çok faktörden etkilenen karmaşık bir eylemdir. Çevirinin bu karmaşık doğasını anlamak ve tanımlamak için çok sayıda çalışma ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda Gideon Toury'nin Erek Odaklı Kuramı, çeviriyi erek dil ve kültür ışığında normlar üzerinden inceleyen bir yaklaşım sunması bakımından önemlidir. Kuramcı, araştırmasında çeviri metni kaynak ve erek kültüre yakınlığına göre; “kabul edilebilirlik” ve “yeterlilik” çerçevesinde, çeşitli normlar aracılığıyla incelemeye olanak tanıyan bir yöntem geliştirmiştir. Toury'nin bu yöntemi iki kutuplu bir yaklaşım sunsa da bir çevirinin aynı zamanda hem kabul edilebilir hem de yeterli olabileceği yönündeki görüşü bu karşıtlığa ayrı bir parantez açmaktadır. Toury'nin bu görüşünden yola çıkarak bu çalışmada, çevirmenin iki kutuptan birini tercih etmek yerine kaynak ve erek kültür normları arasında denge kurarak iki kültürün izlerini taşıyan, çift kültürlü bir metin oluşturabileceği görüşü ele alınmaktadır. Bu doğrultuda kaynak metindeki öykülerden rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen metinler, erek metinle karşılaştırmalı olarak analiz edilerek ulaşılan bulgular Erek Odaklı Kuram temelinde değerlendirilmiştir. Ayrıca çevirmenin aldığı kararların izini sürmek, çeviride benimsenen normları açığa çıkarmak ve sonraki çalışmalar için yol gösterici verilere ulaşmak amaçlanmıştır. Çalışma için Modern Arap edebiyatının önemli isimlerinden Zekeriya Tâmir'in er-Ra'd adlı eserinin Halim Öznurhan tarafından gerçekleştirilen Türkçeye çevirisi inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. İnceleme sonucunda çevirmenin tek bir kutup belirlemek yerine bağlama ve anlama uygun olarak hem yeterli hem de kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirdiği, her iki dilden ve kültürden öğelere çevirisinde etkin bir biçimde yer verdiği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: çeviribilim, Gideon Toury, Erek Odaklı Kuram, Zekeriya Tâmir, er-Ra'd , Arap edebiyatı

An Analysis of the Turkish Translation of Zakariya Tamir's *Er-Ra'd*
in the Light of Gideon Toury's Target-Oriented Theory

Abstract

Translation is not merely the re-expression of a text in another language; it is a complex activity influenced by many factors. Numerous studies have emerged to understand and define this complex nature of translation. In this context, Gideon Toury's Target-Oriented Theory is

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, sehida_sc@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4228-813X

Gönderim tarihi: 8 Mayıs 2025

Kabul tarihi: 29 Haziran 2025

important as it offers an approach that examines translation through norms in the light of the target language and culture. The theorist developed a method that allows for the analysis of the translated text based on its proximity to the source and target cultures, within the framework of "acceptability" and "adequacy," through various norms. Although Toury's method presents a two-poled approach, his approach about a translation can be both acceptable and adequate opens a new dimension within this dichotomy. Based on Toury's view, this study discusses the idea that instead of choosing one of the two poles, the translator may create a bicultural text that reflects the norms of both the source and target cultures by establishing a balance between them. Accordingly, a comparative analysis was conducted between randomly sampled texts from the source stories and their corresponding target texts, with the findings evaluated through the lens of the Target-Oriented Approach. Furthermore, it was aimed to trace the translator's decisions, reveal the norms adopted in the translation, and obtain guiding data for future studies. For this purpose, the Turkish translation of *ar-Ra'd* by Zakariyya Tamer, one of the significant figures in modern Arabic literature, translated by Halim Öznurhan, was selected for examination. The analysis demonstrated that the translator did not choose a single pole, but instead produced translations that were both adequate and acceptable by effectively incorporating elements from both languages and cultures.

Keywords: translation studies, Gideon Toury, target-oriented theory, Zakariya Tamer, *er-Ra'd*, Arabic literature

GİRİŞ

Çeviri, sadece iki dil arasındaki dilsel bir aktarım değildir. Çeviri bunun çok daha ötesinde kültür, toplum, zaman, bağlam gibi pek çok faktörü içinde barındıran çok yönlü bir eylemdir. Bir dilde oluşturulmuş metnin başka bir dille başka bir kültürde yeniden inşasıdır. Bu sayede diller ve kültürler arasında çokdilli ve çokkültürlü bir köprü kurulmakta, iletişim engeli aşılarak kültürler arası iletişim ve etkileşim gerçekleşmektedir.

Toplumlar arasındaki iletişimde dil engelinin ortaya çıkmasıyla başladığı bilinen çeviri, medeniyetler arasındaki iletişimin ve etkileşimin temelini oluşturmaktadır. Tarihte çeviri kimi zaman bir araç kimi zamansa bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki şekilde de insanlık tarihinin vazgeçilmez eylemlerinden biri olarak sınıflandırılması mümkündür. Çeviri, tarih, felsefe, sosyoloji, dilbilim, psikoloji, edebiyat gibi pek çok bilim dalında araştırmalara konu olsa da ancak 1970'lerde "çeviribilim" adıyla yeni bir bilim dalı haline gelmiştir (Yalçın & Çay, 2014, s. 267). Bu tarihe kadar çeviri, genel olarak dilbilimsel bakış açısıyla ele alınmış, metin ve dil odaklı bir yaklaşımla incelenmiştir.

1960'larda Eugene Nida'nın erek kültüre dikkat çektiği "devingen eşdeğerlik" görüşüyle birlikte çeviri araştırmaları yönünü erek kültüre çevirmiştir. 1963'teyse Jiri Levy, çeviriyi bir iletişim aracı olarak ele almış ve çevirmeni çeviriye dair kararlar veren bir özne konuma yerleştirerek çeviriyi dilsel aktarımın ötesine taşımıştır. Levy'nin ardından Anton Popoviç kaynak metin ve erek metin arasındaki farkları sınıflandırmak için "deyiş kaydırması" kavramını ortaya koymuştur. Deyiş kaydırmasıyla kaynak ve erek metin arasındaki farkların bazı durumlarda

çevirmenin kişisel tercihiyken bazı şartlarda diller arası farklardan doğan bir zorunluluk olduğu vurgulanmış, bu noktada çevirmenin karar verici rolü pekiştirilmiştir. Tüm bu çalışmalarla çeviri araştırmalarına farklı bakış açıları kazandırılmış olsa da çeviri incelemelerinde kaynak metnin hâkimiyeti 1970'lere kadar sürmüştür (Tahir Gürçağlar, 2015, s. 15-16).

1970'lere gelindiğinde çeviribilimin doğuşuyla birlikte çeviri araştırmalarının vizyonu genişlemiş, çevirinin kültürel yönü ön plana çıkmış, erek metnin ve erek kültürün öncelendiği yeni bir dönemece girilmiştir. Çevirinin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koymaya çalışan kuralcı yöntem, yerini çevirinin nasıl yapıldığını tespit ederek çeviri sürecini ve erek metni anlamayı hedefleyen ve çeviri uygulamalarına katkıda bulunmayı amaçlayan Betimleyici Çeviri Araştırmalarına bırakmıştır (Arslan Bilir, 2023, s. 1343). Betimleyici Çeviri Araştırmaları çeviri araştırmalarının yönünü büyük oranda değiştirmiş olsa da M.Ö 46 yılında Cicero'nun "hatip gibi" ve "çevirmen gibi" çevirmek ayrımıyla başlayıp etkisi farklı kuramlar ve adlandırmalarla günümüzde hala devam eden, çeviriyi kaynak ve erek arasında bir seçime indirgeyen iki kutuplu yaklaşım sürmüştür. Gideon Toury'nin Erek Odaklı Kuram'ında sunduğu "kabul edilebilir" ve "yeterli" çeviri sınıflandırması da bu yaklaşımın bir uzantısıdır. Ancak Toury, kuramında tam olarak açıklık getirmese de bu görüşe ayrı bir parantez açmıştır. Toury'e göre, bir metin için tam olarak yeterli veya kabul edilebilir denmesi güçtür çünkü bir çeviri aynı zamanda hem yeterli hem de kabul edilebilir olabilir (Toury, 1995, s. 59-60). Kuramcının bu görüşü üçüncü bir ihtimalin varlığını dile getirmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmada, kuramcının bu görüşü Arapçadan Türkçeye çeviri bağlamında çeviri bir eser üzerinden sorgulanmıştır.

Bu bağlamda Arap Edebiyatının önemli isimlerinden Zekeriyâ Tâmir'in er-Ra'd adlı eserinin Arapçadan Türkçeye çevirisi ilgili kuram üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada yazar ve eser hakkında bilgi verildikten sonra çalışmanın kuramsal temelini dayandığı Gideon Toury'nin Erek Odaklı Kuramı açıklanmıştır. Bir çeviri aynı zamanda hem yeterli hem de kabul edilebilir olabilir olabileceği görüşü kaynak metindeki öykülerden rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen metinler üzerinden sınanmıştır. Seçilen metinler erek metinle karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular Erek Odaklı Kuram temel alınarak betimleme ve yorumlama teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada kaynak metin olarak 1987 yılında Mektebu'n-Nûrî yayınevinin yayımladığı eser kullanılmıştır. Erek metin olarak 2014 yılında Demavend yayınlarından basılan Halim Öznurhan'ın çevirisi esas alınmıştır.

1. ZEKERİYÂ TÂMİR VE ER-RA'D ADLI ESERİ

Zekeriyâ Tâmir, 1931 yılında fakir ancak soylu bir ailede Şam'ın el-Bahsa semtinde dünyaya gelmiştir. 1944 yılında ailesinin yaşadığı maddi zorluklardan dolayı öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır (Zamzam, 2013, s. 5). Farklı işlerde çalıştıktan sonra demircilik mesleğinde karar kılarak yaklaşık on iki yıl demircilik yapmıştır. Bu süre zarfında kendini sürekli geliştirmiş, pek çok alanda okumalar yapmıştır (Fettahoğlu, 2016, s. 65). İçinde bulunduğu sosyal koşullar ve mensubu olduğu sosyal sınıfın etkisiyle Suriye Komünist Partisine üye olmuştur. Partide tanıştığı aydın kesim, Tâmir'in önünde yeni kapılar açılmasını sağlamıştır. Bu sayede partinin kadrosunun yanı sıra Arap Yazarlar Birliği'nin ve Suriye Yazarlar Birliği'nin kuruluşunda önemli roller

üstlenmiştir (Kilci, 2018, s. 73) (Şaban & Kilci, 2020, s. 201). Suriye Kültür Bakanlığı'nda Telif ve Çeviri Müdürlüğü görevini üstlenmiş bunun yanı sıra birçok gazetede yazı işleri müdürü ve genel müdür olarak çalışmıştır. Çeşitli dergilerde farklı görevler üstlenmiştir (Fettahoğlu, 2016, s. 65). "1978-1980 yılları arasında aylık "el-Ma'rife" dergisinde editörlük yaparken, Abdurrahman el-Kevâkibî'nin (1849-1902) "Tabâiu'l-İstibdâd ve Masâriu'l-İstibâd" adlı eserinden zorbalıkla ilgili alıntılarını yayınladığı için 1980 yılında bu görevinden alınmıştır. Bu olayın ardından, 1981 yılında ülkesini terk ederek İngiltere'ye göç etmiştir (Alioğlu & Parıldı, 2024, s. 206)."

Zekeriyâ Tâmir'in çocuk öyküleri ve kitaplaştırılmış makaleleri dışında yetişkinlere yönelik on öykü kitabı yayımlanmıştır. İlk yayımlanan öyküsü *Sahîlu'l-Cevâdi'l-Ebyad* (Beyaz Atın Kışnemesi, 1960)'dir. Bu eserin ardından sırasıyla *Rabî` fi'r-Remâd* (Kül İçinde Bahar, 1963); *er-Ra'd* (Gökgürültüsü, 1970); *Dimeşk'ul-harâik* (Yangınların Şam'ı, 1973); *en-Numûr fi'l-Yevmi'l-Âşir* (Onuncu Günde Kaplanlar, 1977); *Nidâu Nûh* (Nuh'un Seslenişi, 1994); *Senedhaku* (Güleceğiz, 1998); *el-Hisrim* (Koruk, 2000); *Teksîru Rukeb* (Dizleri Kırmak, 2002); *el-Kunfuz* (Kirpi, 2005) yayımlanmıştır. Yazarın eserleri Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, İtalyanca, İspanyolca, Bulgarca gibi pek çok dile çevrilmiştir (Öznurhan, 2015, s. 41). Yazarın eserleri halen Londra faaliyet gösteren Riad el-Rayyes Books adlı yayınevi tarafından yayımlanmaktadır (Fettahoğlu, 2016, s. 66).

Tâmir'in öyküleri Sembolizm tekniğinin ustalıkla kullanımı ve ironik üslubu ile dikkat çekmektedir. Öykü karakterlerini birer sembol olarak kullanan yazar, "toplumcu gerçekçi" bir bakış açısıyla ve ironiyle sosyal adaletsizlik, haksızlık, zulüm gibi konuları ele almaktadır (Zamzam, 2013, s. 68). Tâmir, eserlerinde Suriye halkının yaşadığı sosyal, ekonomik ve siyasi sorunları dile getirmiş, zengin kesimi toplumdaki sorunların kaynağı olarak görmüştür. Zengin bir kültür birikimine sahip olan Tâmir, yurt dışında yaşamının da verdiği rahatlıkla düşüncelerini açıkça dile getirmekten çekinmemiştir (Yazıcı H. , 2011, s. 134).

"Franz Kafka, Jean Paul Sartre, Albert Camus gibi Batı edebiyatçılarından etkilenen Tâmir, eserlerinde fasih Arapçayı kullanmış ve kendine has bir anlatım tekniği ortaya koymuştur (Arslan Bilir, 2023, s. 1342)." Eserlerinde akıcı bir üslup ve günlük konuşma diline yakın, yalın bir dil tercih etmektedir (Alioğlu & Parıldı, 2024, s. 207).

1.1. er-Ra'd (Gök gürültüsü)

Tâmir, öykülerinde toplumu eleştirerek toplumun içinde bulunduğu çıkmazları alaycı bir üslupla ele almaktadır. Gerçeklik, zaman, mekân unsurlarının bulunmadığı öykülerde ölümlerle diriler, bu dünya ve öbür dünya, canlı ve cansız varlıklar iç içe geçmiştir. Masalsi boyutun oldukça yoğun hissedildiği eserlerde gergin ve kaotik bir üslup hâkimdir, bu da okuyucuyu bir kaosa ve kâbusa sürüklemektedir (Öznurhan, 2015, s. 42-43). Yazarın eserlerindeki bu genel durum "er-Ra'd" adlı eserinde de yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Eser, 18 öyküden oluşmaktadır. Öykülerde yargı sistemi ve toplum düzeni eleştirilerek açlık, fakirlik, işsizlik, çocuk yaşta evlilik, toplumsal baskı, adaletsizlik, kadın cinayetleri gibi temalar işlenmiştir. Konuşma diline yakın sade bir dille kaleme alınan öykülerde başkaldırıya yeltenen kahramanlar umutsuzca sindirilmektedir.

Karamsar bir üslubun hâkim olduğu eserde otoritenin baskısı, sözde yargı sistemi ve göstermelik adalet kitabın ana konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Erek metnin çevirmeni “Halim Öznurhan”

Çalışmada incelenen öykünün çevirmeni Halim Öznurhan, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1987 yılında mezun olmuştur. Yüksek Lisansını Erciyes Üniversitesinde Tefsir alanında 1994-1999 yılları arasında, doktorasını ise Marmara Üniversitesinde 1999-2004 yılları arasında tamamlamıştır. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Profesör olarak görev yapmaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı alanında çok sayıda akademik çalışması bulunan Öznurhan, *er-Ra'd* (Gök Gürültüsü) dışında Zekeriyâ Tâmir'in *Rabî' fi'r-Remâd* (Kül İçinde Bahar) ve *en-Numûr fi'l-Yevmi'l-Âşir* (Onuncu Günde Kaplanlar) adlı eserlerini Türkçeye çevirmiştir. Tâmir'den yaptığı bu üç çevirinin yanı sıra Necip Mahfuz'un *el-Kahiretu'l-Cedide* (Savrulan Kahire) eserini de Türkçeye kazandırmıştır. Ayrıca çevirmenin dergilerde yayınlanmış çok sayıda şiir ve öykü çevirisi bulunmaktadır.

2. ÇALIŞAMIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ: GİDEON TOURY'NİN EREK ODAKLI KURAMI

Çeviribilimci Gideon Toury, 6 Haziran 1942 yılında İsrail'de dünyaya gelmiş, 4 Ekim 2016 yılında hayata veda etmiştir (Bulut, 2015, s. 85). Çeviribilime önemli katkılarda bulunan Toury'nin sunduğu katkıların başında bu çalışmanın da kuramsal temelini oluşturan “Erek Odaklı Kuram” veya “Betimleyici Çeviri Araştırmaları Kuramı” olarak bilinen çalışması gelmektedir. Toury, 1980 yılında yayımladığı *“In Search of a Theory of Translation”* (Bir Çeviri Kuramının Peşinde) adlı çalışmasında kuramın temellerini atmıştır. Daha sonra 1995 yılında *“Descriptive Translation Studies and Beyond”* (Betimleyici Çeviri Araştırmaları ve Ötesi) adlı eserinde kuramda öne sürdüğü yöntemi gerekçelendirmiş ve detaylı açıklamalarla daha anlaşılır hale getirmiştir.

Toury, Erek Odaklı Kuramını Itamar Even-Zohar'ın 1970'li yıllarda ortaya attığı “Çoğul Dizge Kuramı” ve James S. Holmes'un 1972 yılında *“The Name and Nature of Translation Studies (Çeviribilimin Adı ve Doğası)”* adlı bildirisinde açıkladığı “Çeviri Haritası”ndan yola çıkarak oluşturmuştur (Levent Menteşe, 2024, s. 130). Even-Zohar, Çoğul Dizge Kuramında çeviri eserlerin salt dilsel bir inceleme ile kaynak odaklı değerlendirilmesinin yeterli olmadığını vurgulamış, çevirinin erek toplum ve kültür odağında erek dizge içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kaynak metni değil erek metni ve dizgeyi önceleyen görüş Toury'nin kuramının temellerini atmıştır (Sarı, 2022, s. 53-54). Yukarıda da belirtildiği gibi Toury'nin kuramında etkilendiği ikinci kaynak Holmes'un Çeviri Haritası'dır. Holmes'un Çeviri Haritası'na göre çeviribilim, kuramsal alan, betimleyici alan ve uygulamalı alan olmak üzere birbiriyle etkileşim içinde olan üç alandan meydana gelmiştir. Holmes'un bu sınıflandırmasının temel alındığı Erek Odaklı Kuramda, betimleyici alan özel bir öneme sahiptir. Kurama göre, çeviri olarak kabul edilen her metin bu betimleyici alanda incelenmekte ve analiz edilerek sonuçlar betimlenmektedir. İncelemelerin ve analizlerin sonucunda elde edilen veriler, çeviri kuramının oluşturulması için bir alt yapı oluşturmakta ve kuramsal alandaki bu bilgilerden uygulamalı

alandan faydalanılmaktadır (Ece, 2013, s. 54). Bu yönüyle Betimleyici Çeviri Araştırmaları kuramsal ve uygulamalı alanı besleyen bir kaynak görevi üstlenmektedir.

Toury, Betimleyici Çeviri Araştırmaları için üç aşamalı bir yöntem önermektedir; İlk olarak erek kültür dizgesindeki önemine ve kabul edilebilirliğine bakılarak metnin konumu belirlenir. İkinci aşamada, kaynak ve erek metin arasındaki ilişkileri betimlemek için iki metin, metinsel-dilsel açıdan incelenerek iki metin arasındaki zorunlu ve zorunlu olmayan deyiş kaymaları saptanır ve normlarla ilgili genellemelere varılmaya çalışılır. Son olarak iki metnin analizi sonucu elde edilen verilerden yola çıkarak gelecekte çeviri sürecinin yapılandırılmasına yardımcı olacak sonuçlara ulaşılır (Munday, 2016, s. 175). İlk aşama Çoğul Dizge Kuramı'na dayanmaktadır. İkinci aşamada Anton Popoviç'in (1978) "Deyiş Kaydırma" kuramı ve Toury'nin "Çeviri Normları" temel alınarak inceleme ve analiz yapılmaktadır. Son aşamadaysa elde edilen verilerden yola çıkarak uygulamalı alana katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Toury' nin Erek Odaklı Kuramı dendiğinde, akla ilk "norm" kavramı gelmektedir. Normlar, toplum tarafında kabul görmüş, düzenli davranış biçimleri olarak tanımlanabilir. Toury'e göre normlar, kurallar ve kişisel davranışlar arasında yer almaktadır. Yani ne kurallar kadar katı ne de kişisel davranışlar kadar keyfidir. Normlar bağlayıcı gücünü içinde bulunduğu toplumun kabul gücünden almaktadır. Toplumca kabul gören davranışlar normlar halini almakta ve kişi üzerinde mutlak olmasa da bağlayıcı bir güç oluşturmaktadır (Cengiz Arslan, 2024, s. 26). Normlar zamana ve topluma bağımlıdır, bu sebeple bağlayıcılığı değişkendir; kimi normlar kurallar kadar bağlayıcıyken kimi daha önemsiz kabul edilebilmektedir (Toury, 1995, s. 54).

Toury'nin çeviriyi normlar üzerinden incelemesi, çeviri eylemini sosyo-kültürel bağlamda ele almasının bir yansımasıdır. Toury'e göre çeviri sosyal bir eylemdir, çevirmense sosyal bir aktördür; toplumun çeviri eylemine, uygulayıcılarına ve çeviri ürünlere attığı işlevi, toplumsal normlarca uygun görülen şekilde yerine getirmesi gerekir. Çevirmenden bu süreçte çevirinin normlara uygunluğunu sağlamak için bir dizi norm edinmesi ve bu normları etkileyebilecek tüm faktörler arasında isabetli kararlar verebilmesi beklenmektedir (Toury, 1995, s. 53).

Toury çeviri normlarını "öncül norm (initial norm), süreç öncesi çeviri normları (preliminary norms) ve çeviri süreci normları (operational norms)" olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmıştır.

Öncül Norm

Toury'nin en temel norm olarak ifade ettiği öncül norm, çevirinin kaynak metnin dil ve kültür normlarına mı yoksa erek dil ve kültürün normlarına mı daha yakın olduğunu belirleyen normdur. Öncül norm, çoğu zaman çevirmen daha çeviriye başlamadan belli olsa da betimleyici bir çeviri araştırmasında ancak süreç öncesi çeviri normları ve süreç normları incelendikten sonra öncül normun ne olduğu tespit edilebilir (Tahir Gürçağlar, 2016, s. 137). Çeviri, kaynak metnin normlarına daha yakınsa "yeterli", erek metnin normlarına daha yakınsa "kabul edilebilir" olarak nitelenir. Toury, kuramında her ne kadar erek ve kaynak odaklı iki kutuplu bir çeviri sınıflandırması ortaya koymuş olsa da ona göre bir çeviri metnin tam olarak yeterli veya kabul edilebilir şeklinde sınıflandırılması zordur. Çünkü bir çeviri aynı zamanda hem yeterli hem de kabul edilebilir olabilir (Toury, 1995, s. 59-60). Toury, bu çeviriler için ayrı bir kategori belirtmemiş

olsa da bu görüşü çevirinin iki kültürü harmanlayan birleştirici yönünü vurgulaması bakımından önemlidir.

Süreç Öncesi Çeviri Normları

Birbiriyle bağlantılı iki grupta ele alınabilir; “çeviri politikası” ve “çevirinin doğrudanlığı” ile ilgili normlardır (Toury, 2008, s. 153).

Çeviri politikası, pek çok eser, tür ve yazar arasında hangi metinlerin çevrileceğini veya hangi dillerden çeviri yapılacağını hatta tek tek eserlerin seçimini belirleyen faktörleri ifade etmektedir. Bir başka deyişle çeviri politikası, bir toplumun çeviri metinleri seçme ve yayma eğilimlerini ortaya koymaktadır. **Çevirinin doğrudanlığıysa** çevirinin, kaynak metnin orijinal dilinden mi yoksa başka bir ara dilden mi yapıldığını incelemektedir. Ayrıca ara dil kullanımına toplumun yaklaşımını, hangi ara dillere izin verdiği gibi konuları ele almaktadır (Toury, 1995, s. 58).

Çeviri Süreci Normları

Çeviri sürecinde alınan kararları yönlendiren normlar olarak tanımlanabilir. Çeviri Süreci Normları, çeviri sırasında nelerin değişmeden kalacağını nelerin değişeceğini belirleyen normlardır (Toury, 2008, s. 154). Çeviri Süreci Normları, “matriks normları” ve “metinsel-dilsel normlar” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

Matriks Normları, çevirinin makro yapısını oluşturan, kaynak metnin erek metinde ne kadar korunacağını veya değiştirileceğini belirleyen normlardır. Kaynak metnin erek metne aktarılırken uygulanan eklemeler, çıkarmalar veya yeniden bölümlendirmeler matriks normları kapsamında ele alınmaktadır (Toury, 2008, s. 154). **Metinsel-Dilsel Normlar** ise çevirmenin çeviri sırasında mikro düzeyde aldığı dilsel ve dilbilgisel kararlardır (Yazıcı M. , 2005, s. 137). Çeviride kullanılan sözcük seçimi, cümle yapısı, anlatım biçimi üslup gibi dilsel unsurları kapsamaktadır.

3. ESER İNCELEMESİ

Gideon Toury’nin Erek Odaklı Kuramı temel alınarak Zekeriyâ Tâmir’in er-Ra’d adlı eserinin Türkçe çevirisi öncelikle yanmetinsel öğeler odağında süreç öncesi çeviri normları kapsamında incelenmiştir. Daha sonra kaynak ve erek metinden seçilen cümleler karşılaştırmalı bir yöntemle analiz edilmiş, çevirmenin dilsel ve dilbilgisel tercihleri incelenmiş ve elde edilen veriler “yeterlilik” ve “ kabul edilebilirlik” kapsamında değerlendirilmiştir. Kaynak metin “KM”, erek metin “EM” kısaltmaları ile gösterilmiştir.

Süreç öncesi çeviri normları

Araştırmada kaynak metin olarak 1987 yılında Mektebu’n-Nûrî yayınevinin yayımladığı (Tâmir, 1987) eser kullanılmıştır. Erek metin olarak 2014 yılında Demavend yayınlarından (Tamir, Gök Gürültüsü, 2014) basılan Halim Öznurhan’ın çevirisi esas alınmıştır.

Çeviri politikası bağlamında eser incelendiğinde eserin yazarı Tâmir’in erek kültürde popüler bir yazar olmadığı görülmüştür. Yazarın sadece üç eseri Türk okurla buluşmuştur. Yazarın Türkçeye çevrilen ilk eseri *en-Numûr fi’l-Yevmi’l-Âşir*’dir Onuncu Günde Kaplanlar başlığıyla Faruk Bozgöz tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Araştırma Yayınlarından basılmıştır. Daha sonra aynı eser Halim Öznurhan tarafından çevrilmiş ve Demavend Yayınlarından 2016

yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan *er-Ra'd* yazarın Türkçeye kazandırılmış ikinci çevirisidir. Bu eserden sonra *Rabî' fi'r-ramâd* adlı eseri de "Kül İçinde Bahar" şeklinde Halim Öznurhan tarafından tercüme edilerek 2015 yılında Demavend Yayınlarından basılmıştır.

Kaynak metnin kapak sayfası siyah-beyazdır. Kapağın en üstünde yazarın adı beyaz zemin üzerine siyah harflerle kaligrafi kullanılarak yazılmıştır. Yazar adının altında siyah zemin üzerine beyaz harflerle aynı yazı stili kullanılarak eserin adı, yazar adından daha büyük puntuyla konumlandırılmıştır. Kapakta eser ve yazar adı dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin iç sayfaları incelendiğinde yayınevi, basım tarihi ve basım yeri gibi bilgilerin kapaktan sonraki iç sayfalarda yer aldığı görülmüştür. Kaynak metinde yazara dair her hangi bir bilgi veya önsöz bulunmamaktadır.

Erek metnin kapak sayfası mavi rengin hâkim olduğu bir tasarıma sahiptir. Kapak sayfasının üst kısmında dağlık bir alanda karanlık şimşekli bir gece resmi bulunmaktadır. Görselin altında koyu mavi zemine beyaz harflerle yazarın adı, yazar adının altında daha büyük boyutta eserin adı yer almaktadır. "Arapça aslından çeviren" ibaresinin altına eserin çevirmeninin adı konumlandırılmıştır. Kapak sayfasının sağ alt köşesine yayınevinin adı ve amblemi eklenmiştir. Erek metnin kapağı eserin adıyla uyumlu bir görselle zenginleştirilmiş ve "Arapça aslından çeviren" ibaresi eklenerek çeviride ara dil kullanılmadığı vurgusuyla eser okura sunulmuştur. Erek metinde yazara dair bilgi kitabın arka kapağında verilmiştir. Ancak çevirmenle ilgili ismi dışında bilgiye yer verilmemiştir.

Çeviri süreci normları

Matriks normları bağlamında eser incelendiğinde, kaynak metnin 116 sayfadan, erek metninse 80 sayfa oluşmaktadır. Her iki metinde de 18 öykü yer almaktadır. Erek metinde öykülerin sıralamasında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Öykülerin sayısı ve sıralaması aynen korunsun da kaynak metindeki altı cümlelerin erek metinden çıkarıldığı tespit edilmiştir. Çıkarılan cümleler ve çevirileri aşağıda listelenmiştir.

Çevirisi	KM
Mustafa ona yanaştı ve flörtöz bir üslupla: beni ısıt, dedi.	مصطفى يلتصق بها ويقول بلهجة مداعبة: "دقني". (s.9).
Suçunu kabul ve itiraf ediyor musun?	هل تقرّ وتعتزف بذنبك؟ (s.26).
Öfke yayıldı.	فعَمَّ الغضب (s.34).
Ahmet başını biraz eğdi ve onlara baktı: yeryüzünün mahlûkatlarından ay ve güllerin altında yürüyen yeni bir tür.	ونكس أحمد رأسه قليلا وأبصرهم: نوعا جديدا من مخلوقات الأرض، تسير واطئة القمر والورد (s.48).
İçki zararlı değildir.	الحمرة لا تضر (s.56).
Yeşil ağaçlar caddenin her iki yanında, yukarıda geniş mavi gökyüzü uzanıyordu.	كانت الأشجار خضراء على جانبي الشارع، تمتد في الأعلى سماء رحبة زرقاء (s.68).
-Ne dediğimi duymadın mı? Dön. - Sadece bir kez.	- ألم تسمع ما قلت؟ ارجع. - مرة واحدة فقط (s.69).

Tablo-1: Erek metinden çıkarılan cümleler ve çevirileri

Çıkarılan cümleler incelendiğinde, cümlelerin metin içinde dağınık olduğu, bir sansür amacıyla çıkarılmadığı, çıkarma işleminin sehven yapıldığı düşünülmektedir.

Matriks normlar bağlamında değinilmesi gereken son nokta erek metindeki dipnotlardır. Kaynak metinde dipnot bulunmazken erek metinde üç tane çevirmen notu bulunmaktadır. Bu dipnotlar erek metnin 16, 29 ve 77. sayfalarındadır. Çevirmen bu dipnotlarda metinde geçen iki cümlelerin arka planını ve bir kelimenin anlamını açıklamıştır.

Öykü sayısının ve sırasının kaynak metindeki haliyle korunması ve sehven yapılan çıkarmalar dışında eserin erek dile eksiksiz olarak aktarılması sonucunda matriks normları açısından “yeterli” bir metin üretildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Metinsel- dilsel normlar ve öncü normlar temelinde karşılaştırmalı metin analizi

Araştırma için seçilen eser, kaynak ve erek metinden rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen kısımlar üzerinden karşılaştırmalı analiz edilmiştir. Analizde metinsel-dilsel normlar kapsamında çevirmenin sözcük seçimi, kaynak metindeki dilbilgisi kurallarının erek metne nasıl aktarıldığı, kaynak metindeki anlam ve duygunun erek metne aktarımında çevirmenin izlediği yöntem ve esas aldığı normlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan bulgular öncül normlar kapsamında kabul edilebilirlik veya yeterlilik çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kabul edilebilirlik normuna uygun olarak çevrilmiş örnekler:

KM	اقفل فمك وابتعد عن وجهي واحذر أن تمشي في الشوارع (s.15).
EM	Kapa çeneni. Bir daha görmeyeyim seni, caddelerde dolaşma! (s.11).

Tablo-2: Kabul edilebilir çeviri, örnek-1

“اقفل فمك” emrini “ağzını kapa” şeklinde Türkçeye çevirmek mümkündür. Ancak erek kültürde “ağzını kapama” deyimini mecazi bir anlam ifade ederek “çıkar sağlamak için birini susturmak” anlamına gelmektedir. Oysa metinde ifade edilmek istenen kaba ve aşağılama içeren bir susma emridir. Çevirmen, bu anlamı bir başka deyim olan “susmak veya susturmak” manasına gelen “çenesini kapatmak” deyiminin emir formuyla vermiştir. Metnin devamında da çevirmenin erek okuyucuyu gözeterek çevirisini gerçekleştirdiği görülmektedir: “Yanımdan uzaklaş” şeklinde birebir çevrilebilecek “ابتعد عن وجهي” cümlesi kaynak kültürde kalıplaşmış öfke içeren, kesin ve sert bir ifadedir. Bu ifade erek dile “bir daha görmeyeyim seni” şeklinde daha duygu yüklü bir tonla aktarılmıştır. Burada çevirinin tamamen yanlış olduğunu söylemek mümkün olmasa da cümlelerin geçtiği bağlam ve Arap kültüründeki kullanımı düşünüldüğünde “ortalıkta dolaşmamak” anlamına gelen “göze görünmemek” deyiminin emir formuyla “gözüme görünme” şeklinde çevrilmesinin daha isabetli olacağı düşünülmektedir. “Caddelerde yürümekten sakın” şeklinde birebir aktarılabilecek “احذر أن تمشي في الشوارع” cümlesiye daha yalın bir üslupla emir fiil ve mastar tek bir sözcükle karşılanarak çevrilmiş, cümledeki emir fiil çeviriye nehiy (yasaklama) yapısıyla aktarılmıştır. Çevirmen, kaynak metindeki cümle yapısını ve emir fiiller sıralanarak verilmek istenen vurguyu korumasına rağmen deyim kullanımı ve sözcük seçimleriyle erek dile ve kültüre daha yakın kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

KM	غير أن فرحي انطفأ بعد قليل (s.16).
EM	Fakat biraz sonra, bu sevincim kursağımda kaldı (s.11).

Tablo-3: Kabul edilebilir çeviri, örnek-2

Kaynak metinde bulunan “فرحي انطفأ” ifadesi “sevincim yok oldu veya sevincim söndü” şeklinde birebir çevrilebilir. “انطفأ” fiili erek dilde sönmek, (ateş/ışık) giderek kaybolmak, yok olmak anlamlarına gelmektedir. Bu cümlede fiil “sevinç” kelimesiyle ilişkilendirilerek mecaz bir anlatım oluşturulmuş, bir hayal kırıklığı ve yarım kalmışlık dile getirilmiştir. Kaynak metindeki mecazlı anlam, erek kültürde sık kullanılan “bir engel nedeniyle hayal kırıklığına uğramak, bir duygu veya mutluluğun yarım kalması” anlamına gelen “sevinci kursağında kalmak” deyiimiyle aktarılmıştır. Çevirmen, bu örnekte kaynak metindeki mecazı koruyan ve aynı zamanda duygusal etkiyi güçlü şekilde yansıtan bir deyimden faydalanarak kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirmiştir.

KM	فغصت حالا مياهه مندفعاً إلى القاع مغمض العينين والفم حوالاً أن أتخيل مدينة تحترق تحت سماء خضراء وقمر أسود (s.17).
EM	Hemen dibe doğru ilerleyerek ve yeşil bir gökyüzü ile siyah bir ay altında yanan bir şehri hayal ederek eli ve ağzı bağlanmış halde sulara daldım (s.12).

Tablo-4: Kabul edilebilir çeviri, örnek-3

Örnekteki metinde geçen “مغمض” kelimesi “أغمض” fiilinden türetilmiş bir ism-i mef’uldur; kapalı, kapatılmış anlamına gelmektedir. “مغمض العين والفم” tamlaması “gözü ve ağzı kapalı” anlamındadır. Çevirmenin, suya dalma eylemini dışsal bir zorlama olarak yorumladığı ve bu nedenle erek kültürde böyle bir durumda gözlerin değil, ellerin bağlanmasının daha anlamlı olacağını düşündüğü anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımla, kaynak metindeki tamlamayı erek kültüre daha uygun bir şekilde değiştirerek aktarmayı tercih ettiği görülmektedir. Ancak bu değişiklik sebebiyle Tâmir’in eserlerinde sıkça kullandığı metaforlar çeviri metne yansıtılamamıştır. Zira yazar bu metinde “gözü ve ağzı kapalı” ifadesiyle üç farklı metafora işaret etmektedir: ilki, yaşadığı olaylar karşısında karakterin yaşadığı teslimiyet ve çaresizlik, ikincisi daha fazla yaşama gücünü kendinde bulamayarak bu dünyadan ayrılma arzusu, üçüncüsü ise pasif bir direnişi yani gördükleri ve duydukları karşısında artık görmeme ve konuşmama kararı olarak her şeyi geride bırakmayı ifade etmektedir. Çeviri metin erek okurun zihninde suda elleri ve ağzı kapalı dibe çöken bir insan sahnesini canlandırırsa da yazarın anlam derinliğini yakalayamamıştır. Bu haliyle eksik bir çeviri olsa da erek odaklı bir yaklaşımla tercüme edildiğinden kabul edilebilir bir çeviri olarak nitelenebilir.

KM	وبعدئذ تدلى مشنوقاً (s.24).
EM	Daha sonra da darağacında sallandırdılar (s.17).

Tablo-5: Kabul edilebilir çeviri, örnek-4

Arapça cümle “idam edilerek asıldı” şeklinde birebir çevrilebilir. Ancak çevirmen bu cümleyi erek dilde daha yaygın olan “darağacında sallandırmak” eşdizimiyle aktarmıştır. “Darağacı” ve “darağacında sallandırılmak” ifadelerinin Türk okuyucunun zihninde siyasi bir idam biçimini canlandırdığını söylemek yanlış olmaz. Örnekteki cümle tam da böyle bir sahnede içinde geçmektedir. Büyük komutan Târik b. Ziyad gemileri yaktığı için mezarından çıkarıp idam edilmektedir. Çevirmen, kaynak metni, erek kültürden bir eşdizimle “darağacında sallandırdılar” şeklinde çevirerek eylemi gerçekleştirenlere ve eylemin kendisine siyasi ve dramatik bir vurgu

katmış böylece erek okuyucu üzerinde daha etkileyici bir anlatım yakalamıştır. Çevirinin kabul edilebilir bir çeviri olduğu düşünülmektedir.

KM	اقطع رأسه (s.39).
EM	Kellesini uçur (s.27).

Tablo- 6: Kabul edilebilir çeviri, örnek-5

Kaynak metinde geçen “قطع” fiili kesmek anlamına gelmektedir. Metinde bu fiilin emir formu olan “اقطع” “kes” kullanılmıştır. “رأس” kelimesi ise “baş, kafa” anlamlarına gelmektedir. Metin “başını kes” şeklinde birebir çevrilebilir. Arapça metinlerde sıkça kullanılan bu emir, örnekte bir kralın hükümlerini sarsan, garip bir adamın kral tarafından cezalandırılması için verilmiştir. Kralın emri aşağılayıcı, kesin ve acımasız bir üslup taşımaktadır. Metnin birebir çevirisi erek toplumda metnin bağlamındaki etkiyi uyandıramamaktadır. Bu sebeple çevirmen erek odaklı bir yaklaşımla deyim kullanmayı tercih ederek “kellesini uçur” şeklinde çevirmiş, kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirmiştir.

KM	ترنح عبد الله بن سليمان بينما كانت الخناجر تغرز في لحمه ثم تسحب منه بحركات غاضبة حتى صار جسمه كله ثقباً يتدفق منها الدم بغزاره (s.44).
EM	Hançerler kızgın hareketlerle etine sokulup çekilirken Süleyman oğlu Abdullah sendeledi, sonunda bedeni kendisinden kan fışkıran kevgire döndü (s.31).

Tablo-7: Kabul edilebilir çeviri, örnek-6

Örnekte eş zamanlı gerçekleşen eylemleri zaman vurgusuyla bağlayan “بينما” bağlacı, ardılık bildiren “ثم” atıf harfi ve pek çok farklı kullanımı olmakla birlikte bu cümlede bir sürecin sonucunu vurgulayan “حتى” edatı aynı cümle içinde sıralanmıştır. Böyle cümleler Arapçadan Türkçeye çeviride çevirmen için zorlayıcı olabilmektedir. Çünkü Türkçede cümlelerin yalın ve kısa olması tercih edilirken Arapçada uzun ve bağlı cümleler özellikle edebî ve klasik metinlerde ayrıntıları sunmak ve nedensellik ilişkilerini vurgulamak için sıkça kullanılmaktadır. Bu durumda çevirmen metne sadık kalarak çevirisini gerçekleştirebileceği gibi cümleyi bölerek sadeleştirmeyi, yapıyı yeniden düzenlemeyi ya da erek okurun anlamı daha kolay kavrayabilmesi için bazı ekleme veya çıkarmalar yapmayı tercih edebilmektedir.

Örnekteki metin “Abdullah b. Süleyman tüm vücudu kan fışkıran deliklere dönünceye kadar hançerler etine sokulup öfkeli hareketlerle çekilirken sendeledi” şeklinde birebir çevrilebilir. Cümlede, eş zamanlı ve ardışık eylemler sonuç ilişkisi içinde sunulmaktadır. Bıçaklı bir saldırıya uğrayan bir adamın, delik deşik olan vücudu ve darbelerle sendeleyişi zihinde canlandırılmaktadır.

Çevirmen, bu örnekte erek odaklı bir bakış açısıyla hareket etmiş ve bölerek çevirmeyi uygun görmüştür. Kaynak metindeki “delikler” anlamına gelen “ثقب” kelimesini “delik” yerine imgesel olarak Türk okuyucuya daha tanıdık gelecek “kevgir” kelimesiyle aktarmayı tercih etmiştir. Tamamen anlamına gelen “كله” ifadesi metinden çıkarmıştır. Metindeki anlam derinliğini karşılamak için “delik deşik olmak” anlamına gelen “kevgire dönmek” deymi kullanmıştır.

Arap kültüründe kişilerin isimlendirilmesinde, kişinin adı “بن” veya “ابن” kelimesiyle babasının adına birleştirilerek soya gönderme yapan bir adlandırma biçimi benimsenmektedir.

Metinde bunun bir örneği olarak öykü kahramanı “عبد الله بن سليمان” şeklinde adlandırılmıştır. Çevirmen, ismi özel isim olarak ele alıp korumak yerine tamamen erek odaklı bir çeviri tercihi yapmış, “Süleyman oğlu Abdullah” şeklinde Türkçeleştirmiştir.

Kaynak metindeki bağlaçların erek metne aktarımında, “بينما” bağlacının eş zamanlılık anlamı ve “ثم” atıf harfinin ardılık ilişkisi korunmuştur. Ancak “حتى” edatı, “sonunda” zarfıyla çevrilerek cümlelerin sonuna yerleştirilmiş; bu durum kaynak metindeki süreç ve sonuç ilişkisini ve eylem sıralamasını tam olarak yansıtamamıştır. Örnek bir bütün olarak ele alındığında, çevirmenin bu örnekte erek dile uygun, daha yalın ve akıcı bir cümle yapısı oluşturmak istediği ve erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirdiği görülmektedir.

KM	الله يحفظك لأَمَك (s.69).
EM	Allah seni anana bağışlasın (s.47)!

Tablo-8: Kabul edilebilir çeviri, örnek-7

Kaynak metindeki cümlelerin birebir çevirisi “Allah seni annen için korusun” şeklindedir ancak çevirmen burada kelimelerin aktarımından ziyade anlamı ve bağlamı göz önünde bulundurduğundan erek dilde yaygın olan bir dua cümlesiyle çeviriyi gerçekleştirmiştir. Kaynak metindeki bağlama uygun, anlamı erek okura eksiksiz ileten, erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

KM	أنا أنفذ أوامر صادرة إليّ (s.69).
EM	Ben emir kuluyum (s.47).

Tablo-9: Kabul edilebilir çeviri, örnek-8

Kaynak metindeki cümlelerin birebir çevirisi “ben, bana verilen emirleri uyguluyorum” şeklindedir. Örnekteki metin bir at arabacısı ve bir polis arasında geçen bir diyalogdan alınmıştır. Kendisine ceza yazmaması için yalvaran adama polisin verdiği cevaptır. Çevirmen kaynak metni erek dilde bu bağlamda çokça kullanılan bir deyim olan “emir kulu” deymiyle aktarmayı tercih etmiştir. Deyim, erek kültürde “kişinin üstten gelen emirlere uyma mecburiyetinde olduğunu ve konuda bir dahli olmadığını” belirtmek için kullanılmaktadır. Çevirmen çevirisinde bağlama uygun bir deyim tercih ederek etkili bir anlatım oluşturmuş, erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirmiştir.

KM	كم تريد ثمنها (s.77)?
EM	Ne kadar başlık parası istiyorsun (s.55)?

Tablo-10: Kabul edilebilir çeviri, örnek-9

Kaynak metinden seçilen yukarıdaki cümle bir kız isteme merasimine aittir. Cümle bağlamdan bağımsız birebir çevrilirse “ona kaç para istiyorsun?” şeklinde erek dile aktarılabilir. Ancak çevirmen cümlelerin çevirisinde bağlamı göz önünde bulundurmıştır. Erek kültüre ait bir eşdizim veya kültürel bir kavram olarak nitelenebilecek “başlık parası” ifadesini kullanarak erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

KM	وهناك احتسبت كؤوس عديدة من العرق (s.109).
EM	Orada peş peşe rakı kadehlerini yuvarladım (s.74).

Tablo-11: Kabul edilebilir çeviri, örnek-10

“احتسى” fiili, “yudumlamak, azar azar içmek” anlamına gelmektedir. Çevirmen, bu fiili erek dilde “rakı” ile eşdizim oluşturan yuvarlamak fiili ile aktarmıştır. “عديدة” kelimesiyse “çok sayıda” ya da “birçok” anlamına gelmesine rağmen erek metinde “peş peşe” zarfıyla aktarılmış böylece kaynak metindeki “birçok” anlamı erek metinde eylem sıklığı ve sürekliliğine vurgu yapılarak çevrilmiştir. Çevirmenin bu örnekte çokluk bildiren bir ifade yerine eylem sıklığını vurgulayan bir zarf tercih etmesi, bu ifadenin bağlamda yaygın ve yerleşik bir söyleyişe sahip olmasından kaynaklanıyor olabilir. Çevirmenin kültüre, bağlama ve toplumsal söyleyişe uygun bir aktarım gerçekleştirdiği düşünülmektedir. Erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri ortaya koyulmuştur.

Yeterlilik normuna uygun olarak çevrilmiş örnekler

KM	فاستولى على الفرخ، فالصقر الذي يحيا في بيوت الفقراء سيصعد يوماً إلى أعلى ويمتلك سماء المدينة (s.16).
EM	Beni bir ferahlık kapladı. Yoksulların evlerinde yaşayan şahin, günün birinde yükseklerle çıkacak ve şehrin göğüne hâkim olacaktı (s.11).

Tablo-12: Yeterli çeviri, örnek-1

Çevirmen, kaynak metindeki “استولى” fiilini geçmiş zamanla; “سيصعد” ve “يمتلك” gibi تَدَسْفُشْنَثْلَاثَم zaman anlamı taşıyan fiilleri ise gelecek aynı zaman kipleriyle aktararak zaman uyumunu sağlamıştır. Ayrıca, kaynak metindeki tamlamalar ve sıra cümlesi yapısı çeviride büyük ölçüde korunmuştur.

Metinde yer alan “şahin” bir sembolü olarak her iki kültürde de “güç ve cesaret” temsilcisi olarak görülmekte ve benzer anlamlara gelmektedir. “Yoksulların evlerinde yaşayan şahin, günün birinde yükseklerle çıkacak ve şehrin göğüne hâkim olacaktı” cümlesi, bir sosyolojik yükseliş metaforu içermektedir. Çevirmen, bu metaforu ve sembolik anlamı birebir koruyarak aktarmış; kaynak metinde örtük biçimde sunulan mesajı, erek metinde de açıklamaya başvurmadan okurun yorumuna bırakmıştır.

Kaynak metinde “يوماً” kelimesi nekra kullanılarak “zamanı belli olmayan bir gün” ifade edilmektedir. Çevirmen kaynak metindeki bu belirsiz zaman ifadesini erek dilde benzer bir anlam içeren “günün birinde” (belirsiz) zaman belirteciyle başarılı bir şekilde çevirmiş, belirsizlikle verilmek istenen mesajı okura iletmiştir.

Sözcük seçiminde kelimelerin erek dildeki karşılıkları herhangi bir yorum, ekleme veya değiştirme yapılmadan birebir kullanılmış, yeterli bir çeviri yapılmıştır.

KM	الأشجار الخضراء في الشارع كَفَت عن الغناء لحظةً تحلق عدد من رجال الشرطة المتجهي الوجوه حول رجلٍ يمشي على الرّصيف سيفاً هراً، رماً متعباً، أن له أن يخلد إلى الرّاحة بعد امتصاره في آلاف المعارك (s.19).
EM	Çok sayıda asık suratlı polis, binlerce savaştaki zaferlerinden sonra sonsuza dek dinlenme zamanı gelmiş, yaşlı bir kılıç, yorgun bir mızrak gibi kaldırımında yürüyen adamın etrafını çevirdikleri an, caddedeki yeşil ağaçlar şarkı söylemeyi kestiler (s.13).

Tablo-13: Yeterli çeviri, örnek-2

Yukarıdaki örnekteki kaynak metin, sıfat tamlamalarından oluşmaktadır. Nekra olarak gelen “لحظة” ve “رجل” kelimelerinden sonra gelen cümleler, nekra kelimelerin sıfatı hükmündedir. Kaynak metindeki bu dilbilgisi kuralı erek metinde korunmuştur. Kelimeler erek dildeki

karşılıklarıyla herhangi bir değişiklik veya yorum yapılmadan çevrilmiştir. Cümle uzun olmasına rağmen çevirmen, kaynak metnin yapısını bölmeden biçimsel özellikleriyle erek dile aktarmış, böylece Toury'nin yeterlilik ölçütüne uygun, kaynak odaklı bir çeviri ortaya koymuştur.

KM	رحمة الله على الأخلاق الحميدة (s.27).
EM	Allah, yüksek ahlâka rahmet eylesin (s.19)!

Tablo-14: Yeterli çeviri, örnek-3

Kaynak metin, Arapçada kalıplaşmış bir duâ ve temenni ifadesi olan “رحمة الله على...” yapısıyla kurulmuştur. Erek metinde bu yapı, Türkçede yine yaygın ve kalıplaşmış bir ifade olan “Allah ... rahmet eylesin” şeklinde birebir karşılanmıştır. “الأخلاق الحميدة” tamlaması ise “yüksek ahlâk” olarak birebir çevrilmiştir. Her iki kültürde de karşılığı bulunan bu tür ifadeler, çevirmenin her hangi bir değişikliğe ihtiyaç duymadan, kaynak metne sadık kalarak çeviri yapmasına imkân tanımaktadır. Örnekteki metin kaynak odaklı çevrilerek yeterli bir çeviri ortaya koyulmuştur.

KM	الله أكبر. لقد زهق الباطل وانتصر الحق (s.27).
EM	Allahu Ekber! Batıl yok oldu ve gerçek zafer kazandı (s.17).

Tablo-15: Yeterli çeviri, örnek-4

Arapçada dini içerikli bir sevinç, coşku, inanç ya da teslimiyet ifadesi olan “الله أكبر” cümlesi transkribe edilerek erek dile aktarılmıştır. İfade, erek dile tamamen yabancı olmamakla birlikte sevinç ifadesi olarak kullanımı yaygın değildir. Daha çok dini söylemde karşılaşılan ifade, erek kültürde bu bağlamda kullanılsa da çeviride kaynak kültüre sadık kalınarak korunmuştur.

“جاء الحقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ” ayetine İsrâ Suresi'nin 81. ayeti olan “لقد زهق الباطل وانتصر الحق” cümlesinde göndermede bulunulmuştur. Çevirmen cümleyi birebir çevirmiş göndermeyi açıklama gereği duymamış, kaynak metne bağlı kalarak yeterli bir çeviri ortaya koymuştur.

KM	ونسأوُنَا كَالْمَاعِزِ وَيَسْعِدُنَا الْخِلَاصَ مِنْهِنَّ (s.33).
EM	Kadınlarımız ise keçi gibidir. Onlardan kurtulmak bizi mutlu eder (s.23).

Tablo-16: Yeterli çeviri, örnek-5

Yukarıdaki örnekte kadınlar keçiye benzetilmiş, teşbihten faydalanılarak sembolik bir dil kullanılmıştır. “Keçi” Arap kültüründe “inatçı kimseleri” vasıflamak için kullanılmaktadır (Kavak, 2013, s. 123). Benzetme kaynak metinde kadınların huysuz ve inat olduklarını ifade etmekte, mecazi anlamda kullanılmaktadır. Erek kültürde de “keçi”, “inat ve huysuzluğun” sembolüdür. “Keçi gibi inat olmak” deyiimi Türkçede sıkça kullanılmaktadır. Çevirmen bu örnekte iki kültürdeki ortak çağrışımın yardımıyla metni erek dile aynı sembolik anlamı koruyarak aktarmıştır. Kaynak metindeki cümle yapısı değiştirilmeden sözcükler erek dildeki karşılıklarıyla çevrilmiştir. Kaynak odaklı yeterli bir çeviri yapılmıştır.

KM	مسح فمه بظهر يده وهو يقول: " الحمد لله " (s.56).
EM	“ Elhamdulillah” diyerek elinin tersiyle ağzını sildi (s.37).

Tablo-17: Yeterli çeviri, örnek-6

Kaynak metindeki “elinin tersiyle ağzını silmek” eylemi, hem Türk hem Arap toplumunda günlük hayatta karşılaşılabilecek kültürel bir eylem olarak tanımlamak yanlış olmaz. Burada

çevirmen, erek dildeki uygun karşılığı kullanarak okuyucunun zihninde kolaylıkla canlandırılabilceği bir sahne oluşturmıştır.

“الحمد لله” ifadesi, iki kültürde de ortak dinî değerler çerçevesinde anlam bulan, şükür bildiren kalıplaşmış bir ifadedir. Erek okuyucuya çok da yabancı gelmeyecek bu ifade transkribe edilerek erek metne doğrudan aktarılmıştır. Cümlelerin tamamında kaynak metnin yapısı korunmuş, kaynak metindeki sözcükler hiçbir değişiklik yapılmadan erek dildeki karşılıklarıyla tercüme edilmiş, yeterli bir çeviri ortaya koyulmuştur.

KM	إلى متى ستظل تلميذاً جاهلاً (s.116).
EM	Ne zamana kadar cahil bir öğrenci olarak kalacaksın (s.79)?!

Tablo-18: Yeterli çeviri, örnek-7

Kaynak metindeki “إلى متى ستظل تلميذاً جاهلاً?” cümlesi, retorik bir sorudur. Retorik sorular, her iki dilde de cevap amacı gütmeyen, ironi, alay, öfke veya eleştiri belirtmek için kullanılmaktadır. Örnekteki soru cümlesi eleştirel ve azarlayıcı bir anlam taşımaktadır. Çevirmen bu ifadeyi Türkçeye birebir karşılığı olan “Ne zamana kadar cahil bir öğrenci olarak kalacaksın?!” şeklinde çevirmiştir. Erek metinde, kaynak metnin retorik üslubu soru ve ünlem işaretleri eklenerek güçlendirilmiştir. Kaynak metnin yapı, anlam ve üslubuna sadık kalınarak kaynak odaklı, yeterli bir çeviri gerçekleştirilmiştir.

Hem kabul edilebilir hem de yeterli çeviri örnekleri

KM	أتلو سورة الفاتحة بصوت خاشع وأهبطها لروحه (s.12).
EM	Huşûlu bir sesle Fatiha Sûresini okuyor ve ruhuna bağlıyorum (s.9).

Tablo-19: Hem kabul edilebilir hem de yeterli çeviri, örnek-1

Çevirmen kaynak metnin cümle yapısını korumuştur. Kaynak metinde yazarın tercih ettiği zaman muzari zaman erek dile muhtemel karşılığı olan şimdiki zamanla aktarılmış, sıralı cümle yapısı korunmuştur. Bu örnekte iki kültür arasındaki benzerliklerin çeviriyi büyük ölçüde kolaylaştırdığı görülmektedir. İslam dininin iki dil ve kültürde de önemli bir yer tutması dini ritüellere ait metinleri anlaşılır kılmaktadır. Çevirmen bu örnekte birebir çeviri yapmış olsa da çeviri metin, erek kültüre ait hissettirmesi bakımından kabul edilebilir, çeviride kaynak metnin yapı ve sözcük seçimine sadık kalındığından yeterli bir çeviridir.

KM	وربطوا بقدمي حجرين ثقيلين (s.17).
EM	Ayaklarıma iki ağır taş ilâştirdiler (s.12).

Tablo-20: Hem kabul edilebilir hem de yeterli çeviri, örnek-2

Yukarıdaki kaynak metinde Arapçadaki müsenna (ikil) isim yapısı bulunmaktadır. Türkçede olmayan bu kullanım Arapçadan Türkçeye çevirilerde metnin olay örgüsünü etkileyecek bir konumda kullanılmamışsa genelde tekil veya çoğul olarak çevrilmektedir. Özellikle kaynak dilde çift organlar müsenna olarak kullanıldığında erek dilde bu yapı tekil veya çoğul bir isim olarak aktarılmaktadır. “قدمي” ifadesi “benim iki ayağım” anlamına gelmektedir. Ancak çevirmen erek dile aktarırken genel kabul gören norma uygun olarak erek odaklı bir çeviri yapmış ve bu ifadeyi “ayaklarım” şeklinde çoğul olarak çevirmiştir. Cümlede geçen bir diğer müsenna kelime olan “حجرين” kelimesi olay örgüsünde önemli bir yer tuttuğunda müsenna olarak çevrilmiştir. Çevirmen

bu çeviride kelimelerin anlamlarını birebir aktararak yeterli, müsenna isimlerle ilgili erek normlara uygun bir çeviri gerçekleştirerek de kabul edilebilir bir çeviri ortaya koymuştur.

KM	فقال القاضي بلهجة غاضبية: "اذن اطلب ما تشتهي". (s.16).
EM	Yargıç kızgın bir ifadeyle: - O zaman son arzunu söyle, dedi (s.11-12).

Tablo-21: Hem kabul edilebilir hem de yeterli çeviri, örnek-3

Örnekteki metin haksız yere mahkemeye çıkarılan bir genç ve yargıç arasında geçen bir diyaloga aittir. Kaynak metinde kızgınlık ve kesinlik vurgusu dikkat çekmektedir. "فقال القاضي بلهجة غاضبية" cümlesi yapı ve sözcük seçimi bakımından kaynak metne sadık kalınarak erek dile çevrilmiştir. Cümledeki mazi fiil "قال", erek dilde uygun düşün zaman kipi olan geçmiş zamanla tercüme edilmiş, fiil cümlesi yapısı korunmuştur. Birebir çevirisi "dilediğini iste" olan "اطلب ما تشتهي" cümlesi bu şekliyle Türk okuyucu üzerinde kaynak metindeki etkiyi bırakamayacağından çevirmen, metnin bağlamına uygun olarak erek dilde bu bağlamda sıkça kullanılan, kültürel kabule sahip, kalıplaşmış bir ifadeyle "son arzunu söyle" şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir. Çevirmen bu örnekte ilk kısmı kaynak metne sadık kalarak yeterli, ikinci kısmıysa kaynak metindeki vurguyu ve kesinliği ifade eden erek kültürden bir ifade ile çevirerek kabul edilebilir bir çeviri gerçekleştirmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Zekeriyâ Tâmir'in er-Ra'd adlı eseri, Gideon Toury'nin Erek Odaklı Kuramı çerçevesinde; süreç öncesi normlar, matriks normları ve metinsel-dilsel normlar temel alınarak incelenmiştir.

Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır: Süreç öncesi normlar bağlamında seçilen eserin ve yazarın erek kültürde popüler görülmüştür. Çevirmenin ve yayınevinin yazarı ve eseri erek kültüre ve okuyucuya tanıtmaya amacıyla çeviriyi gerçekleştirmiş yorumu yapılabilir. Eser, doğrudan Arapçadan çevrilmiş; ara dil kullanılmamıştır.

Matriks normları bakımından eser incelendiğinde altı cümlelerin erek metinden çıkarılması dışında erek metinde herhangi bir ekleme ve çıkarma yapılmadığı, kaynak metne sadık kalındığı tespit edilmiştir.

Metinsel-dilsel normlar bağlamında ise çevirmenin, kaynak metnin üslubuna ve bütünlüğüne bağlı kalmaya özen gösterdiği tespit edilmiştir. İki dil arasındaki yapısal farklılıklar çeviriye imkân tanıdığı ölçüde kaynak metindeki dilbilgisel yapıların erek dile benzer yapılarla aktardığı belirlenmiştir. Metinde yer alan sembol ve metaforlar açıklamaya gidilmeden, sadece korunmuştur. Yazarın üstü örtülü sembolik, eleştirel üslubu ve örtük mesajları anlamlandırma işi tamamen okura bırakılmıştır. Çevirmen Arapçadan Türkçeye geçen ve zamanla Türk kültürünün bir parçası haline gelen "Allahu Ekber" ve "Elhamdulillah" gibi dini ifadeleri çevirmeden transkribe ederek doğrudan aktarmayı tercih etmiştir. Sözcük seçiminde daha çok kaynak metindeki sözcüklerin erek dildeki karşılıklarını tercih etmiş olsa da erek dilde kaynak dildeki ifadeyi daha etkili verebileceği bir deyim veya eşdizim varsa bu yapıları kullanmıştır. Örneklerin analizinde belirtildiği üzere çeviri metinde özellikle metaforlar ve bağlı cümlelerle ilgili bazı eksik

ve hatalar bulunmakla birlikte Tâmir'in eserlerinde kullandığı yalın ve alaycı üslup çeviri eserinde büyük ölçüde yakalanmıştır.

Toury'nin de belirttiği üzere bir çevirinin tamamen erek veya kaynak odaklı olması güçtür. Öncül normlar bağlamında çeviri incelendiğinde çevirmenin izlediği yol bunu doğrulamaktadır. Çevirmenin tek bir odak belirlemek yerine bağlama ve anlama uygun olarak hem yeterli hem de kabul edilebilir çeviriler ortaya koymuş, her iki dilden ve kültürden öğelere çevirisinde etkin bir biçimde yer vermiştir.

KAYNAKÇA

- Alioğlu, Ahmet., & Parıld, Metin. (2024). "Zekeriya Tâmir'in öykülerinde otoriter sistemlere itaat ve başkaldırı arasında Arap birey". *Erciyes Akademi*, 38(1), 203-227.
- Arslan Bilir, Hilal. (2023). "Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı ışığında Zekeriya Tamir'in Kül İçinde Bahar adlı eserinin Türkçeye çevirisinin incelenmesi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 1340-1353.
- Bulut, Alev. (2015). "Çeviribilimci Gideon Toury'nin ardından (1942-2016)". *İ.Ü Çeviribilim Dergisi*, 2015/2, 85-90.
- Cengiz Arslan, Şehide. (2024, Şubat). *İbn Hazm'ın Tavku'l-Hamâme adlı eserinin Türkçe çevirileri üzerinden yeniden çeviri kavramına betimleyici ve eleştirel bir bakış*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ece, Ayşe. (2013). "Erek-odaklı kuram, Skopos kuramı ve bağintı kuramı bağlamında çeviri eğitimi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26, 49-58.
- Fettahoğlu, Yeşim. (2016). "Suriyeli yazar Zekeriyya Tâmir'in Onuncu Günde Kaplanlar adlı hikâyesi ve tahlili". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(10), 63-74.
- Kavak, Fadime. (2015). "Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği Ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 111-149.
- Kilci, Kübra. (2018). *Suriye'de çocuk edebiyatı (Zekeriya Tamir örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Levent Menteşe, Güngör. (2024). "Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı doğrultusunda Seyyid Yahyâ-yi Şirvân'nin Hz. Ali'yle ilgili olarak kaleme aldığı iki manzumesinin, Türkçeye yapılmış iki çevirisinin incelenmesi". *Nüşa*, 59, s.120-157.
- Munday, Jeremy. (2016). *Introducing Translation Studies*. New York: Routledge.
- Öznurhan, Halim. (2015). "Suriyeli yazar Zekeriya Tâmir'in öykülerinde polis devleti". *TYB Akademi*, 15, s.41-54.
- Sarı, Zafer. (2022, Mayıs). *George Orwell'in 1984 adlı romanındaki metafor çevirilerinin betimleyici karşılaştırması*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şaban, İbrahim., & Kilci, Kübra. (2020). "Zekeriya Tâmir ve çocuk öyküleri". *Nüşa*, 20(51), s.197-214.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz. (2015). *Kapılar Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz. (2016). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tâmir, Zekeriya. (1987). *er- Ra'd*. Dimeşk: Mektebu'n-Nûrî.

- Tamir, Zekeriya. (2014). *Gök Gürültüsü*. İstanbul: Demavend Yayınları.
- Toury, Gideon. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Toury, Gideon. (2004). Çeviri normlarının doğası ve çevirideki rolü, (Çev. A. Eker), *Çeviri Seçkisi-2*, (Haz: Mehmet Rifat). İstanbul: Sel yayıncılık, s.149-164.
- Yalçın, Perihan., & Çay, Ali Rıza. (2014). ““Değirmenimden Mektuplar” adlı eserin Türkçe çevirileri üzerine bir inceleme”. *International Journal of Language Academy*, 2(4 Winter), s.266-285.
- Yazıcı, Hüseyin. (2011).”Suriye'de kısa öykü”. *İ.Ü Şarkiyat Mecmuası*, 2(19), s.119-142.
- Yazıcı, Mine. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual.
- Zamzam, Aya. (2013). *Zekeriya Tamir'in hayatı, sanatı ve eserleri*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Edebiyatta Değişibilim

Prof. Dr. Ünsal Özünlü

Günce Yayınları

Berna Akyüz Sizgen

POSTMODERNİZM KAVŞAĞINDA

Selim İleri Romancılığı

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

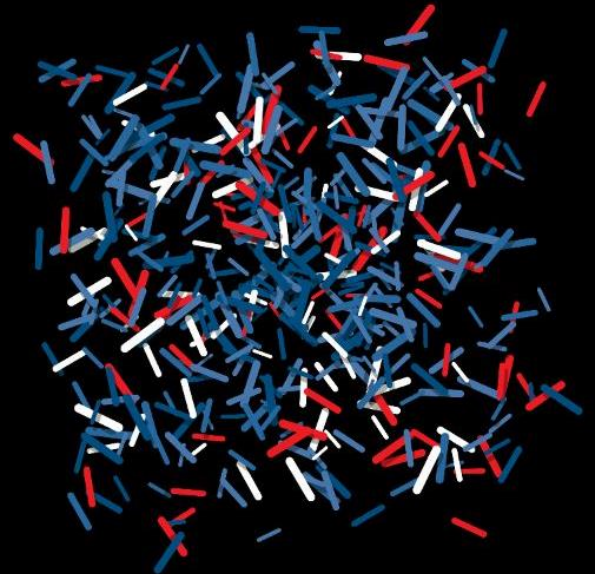

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları